

Genesis, debutul filozofic

Poate pentru unii debutul filozofic al lui Lucian Blaga pare o problemă facilă. Și totuși. Abordînd problema în orice moment îți poți pierde dreapta cumpănă și să cazi în subiectivism prin partizanat și suprasolicitarea valorică a textelor debutului. Alt păcat ar fi privirea doar în afară, dinspre piscul filozofiei blagiene și nu din lăuntrul momentului biografic respectiv, în perspectiva devenirii. Din aceste considerente vom analiza textele în cauză nu atât în originalitatea ideilor pe care acestea le pun în mișcare cât printr-o raportare la datele biografiei interioare în identificarea acelor semeni care ne vorbesc despre vocația filozofică a adolescentului Blaga.

Mărturiile familiei și ale foștilor colegi de la liceul brașovean "Andrei Șaguna" rețin că de timpuriu Lucian a avut plăcerea lecturii, o atracție deosebită, irezistibilă pentru cartea de filozofie și o ținută, un comportament de gânditor¹. Însuși Blaga rememorează în *Hornicul și cântecul vârstelor* că devora cărțile ca un incendiu. Metafora blagiană pe cât de plastică pe atât de "exactă" e în adevărul ei: "Lecturile mele filozofice singure aveau aripi și mediul meu cel mai prielnic era acela al imaginației abstracte. Cu cârjile comentariilor, m-am încumetat pâna în desigurile *Criticii rațiunii pure* și ale *Prelegamenelor kantiene*. Nu ocoleam dificultățile. Dimpotrivă, le căutam. Astfel, bunăoară, m-am pus singur la încercare cu interpretările în marginea gândirii kantiene ale Școalei de Marburg. Cărțile nu erau numai citite, ci studiate până în ultimele articulații cu creionul în mână, cu carnetul de însemnări sub ochi, uneori cu veleități de atitudine"².

Apriga dorință de cunoaștere și seducție pe care o exercita filozofia sunt alimentate de o serie de *întâmplări* fericite, norocoase. Părintele său, preotul Isidor Blaga, avea o bibliotecă respectabilă din care nu lipsea carte de filozofie. Elev la "Andrei Șaguna" citește biblioteca unchiului său, Iosif Blaga, profesor la respectivul liceu. Anul 1912 îl putem socoti an major în "biografia filozofică" a adolescentului Lucian. E o întâmplare "aproape incredibilă prin oportunitatea producerii ei, care îl pune în contact cu literatura filozofică germană în ceea ce avea ea esențial"³. În *Hronic ...*, Blaga rememorează cu nostalgie evenimentul respectiv: "În cursul acelor săptămâni [ale anului 1912] s-a întors din Germania, Simion Lășiță, un văr deal doilea. Revenea la vătră, ca fiu risipitor, dar acasă nu era așteptat cu vițelul cel mai gras. Omul își are povestea lui" (p. 95). Întorcându-se de la Jena fostul student la filozofie aduce cu el o întreagă bibliotecă de filozofie asupra careia liceanul Lucian s-a aruncat "ca un inceniu": "Metafizica devenea tot mai mult viciul meu fără leac, demonica patimă. Dincolo de orice rezerve kantiene, începusem să-mi alcătuiesc noi criterii de apreciere a creației metafizice în calitatea lor de creație (sub. în text) ca atare și intram în robia lor cu un sentiment de sacră beție"⁴. Apoi în scurta ședere la Sibiu în calitate de student la seminarul teologic nu a ocolit Biblioteca Bruckenthal. La capătul acestor lecturi incendiare "Terminologia filozofică nu mai era pentru mine, marturisește Blaga în *Hronic ...*, o sperietoare. După ce mi-am pus asemenea temeuri, *o curiozitate arzătoare mă îndemna spre gândirea contemporană*"⁵ (s.n. – I.P.)

Drumul de la această efervescență intelectuală în ale filozofiei la debutul prin litera tipărită se intersectează cu o altă aventură intelectuală. În 1911 liceul "Andrei Șaguna" prin excelentul profesor Iosif Blaga organizează a treia excursie instructiv - educativă cu punctul final: Italia. La această excurie participă și Lucian Blaga. La Napoli în "orele libere" de după

îndeplinirea programului turistic adolescentul Blaga vizitează librăriile. În una din vitrine descoperă o splendidă ediție italiană din Hegel. Neavând bani cu durere trebuie să renunțe la ideea de a intra în posesia acelor cărți. Totuși cumpără o revistă în care, răsfoind-o, descoperă niște note despre Bergson, filozoful francez care tocmai se ridica impunător la orizontul filozofiei europene. ”Era întâia oară, notează Blaga peste ani în *Hronic*, că încolțea în mine speranța de a afla ceva despre gânditorul francez, pe care-l știam doar din nume. M-am întors cu prada la hotel ca un cateluș ce a găsit un os prea mare care-i va jigni caninii de lapte în cel mai cinstit exercițiu al funcțiunii lor. Până spre seară m-am chinuit să descifrez, cu dicționarul notele destinate să-mi rămână impenetrabile”. Reîntors acasă la obligațiile de elev, într-un ceas norocos trece pe la biblioteca Zeitner în vitrina căreia descoperă ediția germană a lucrării lui Bergson *Datele imediate ale conștiinței*. Pentru a o cumpara, elevul Blaga nu ezită să-si vândă paltonul. Cu textul filozofic sub ochi se inițiază în filozofia bergsoniană.

Întâmplările faste nu se opresc aici. Nu peste mult timp [1913] găsește în Librăria Ciurcu studiul *Filozofia lui Bergson* de Constantin Antoniadă, apărut la București în 1910. Prin intermediul acestui studiu liceanul Blaga avea să cunoască în ”toată ampla sa desfășurare” filozofia bergsoniană. Foarte curând va cunoaște și celelalte lucrări ale filozofului francez. Referându-se la studiul monografic al lui Antoniadă Blaga notează în *Hronic*: ”Se cuvine să însemnăm că studiul lui Antoniadă, cu toate că nu face decât să parafrazeze textele bergsoniene, sau poate că tocmai de aceea a avut, prin latura sa informativă, cât și prin limba în care era scris, o deosebită însemnătate pentru dezvoltarea mea. Citind și recitind această carte învățam două lucruri: întâi, cum gândește cel mai de seamă filozof al timpului, în al doilea – cum se poate scrie plastic și elegant filozofie în limba română”.⁶

Acestea sunt condițiile și împrejurările de ”geneză” a debutului filozofic al lui Lucian Blaga concretizat în *Reflexii asupra intuiției lui Bergson (de H.R. – traducere)*, text apărut în ziarul ”Românul” din Arad, nr. 57 din martie 1914 sub semnatura Ion Albu; și *Ceva despre filozofia lui H. Bergson*, articol apărut în ”Gazeta Transilvaniei” din Brașov, în nr.124–129, iunie 1915, semnat cu numele real Lucian Blaga.⁷

Pentru faptul că cele două texte sunt succesive și au același subiect și pentru că ultimul conține paragrafe din primul, considerăm că ele formează un *tot*, o unitate care desemnează un singur fenomen eveniment: debutul filozofic al lui Lucian Blaga.

*

În *Hronic*, Blaga își amintește că era ”scurt timp înainte de bacalaureat” când într-o după-amiază refugiat pe Tâmpa în tensiunea pregătirilor îi venise ideea să scrie un ”foileton” despre intuiția lui Bergson: ”Foiletonul l-am trimis la ziarul «Românul» din Arad, dar îl dau drept traducere după cineva și l-am semnat Ion Albu. Semnat de mine, un «licean» desigur că foiletonul ar fi avut drumul coșului”. Stratagema adolescentului are o explicație plauzibilă: ”De ce am recurs la o mistificare? După cu pățania cu «Luceafărul» și în atmosfera de ignoranță filozofică stăpânitoare pe meleagurile ardelene, aceasta mi se părea calea de a-mi vedea scrisul înflorind în litera tiparului”.⁸

Trei sunt ideile fundamentale ale articolului: încercarea de explicare - definire a intuiției pornind de la textul lui Bergson, *Datele imediate ale conștiinței*; temele majore ale filozofiei bergsoniene și relațiile dintre ele (intuiția, durata, calitatea, libertatea); și găsirea unei punți între intuiția intelectuală a lui Schelling, fenomenul originar al lui Goethe și intuiția bergsoniană. ”Entuziasmul juvenil pentru idee” (Viorel Coltescu) nu-l duc pe adolescentul Blaga spre teribilisme: nu vom găsi în text nici negare, dar nici laudă

hiperbolizantă. Într-o exprimare echilibrată, obiectivă, de ținută intelectuală, tânărul autor face o expunere simplă (nu simplistă!) a ideilor din lucrarea lui Bergson strecurând printre ele și câteva păreri personale cu tentă ”critică”: tânărul nostru aspirant în filozofie optează pentru o colaborare între intuiție și inteligență; el e de părere că inteligența nu e așa de mult legată de spațiu încât să fie silită să falsifice devenirea; mai afirmă tânărul Blaga că intuiția trebuie să aibă o anumită nuanță de pozitivitate; iar opoziția radicală pe care o pune filozoful francez între intuiție și știință este considerat «pretențiosă». Concluzia la aceste obiecții: numai așa intuiția poate oferi ”căi multe și promițătoare”.

La scurt timp, după încheierea cu succes a bacalaureatului și admiterea la seminarul teologic sibian, ”Gazeta de Transilvania” nr. 124–129 din iunie 1915 găzduiește eseul *Ceva despre filozofia lui H. Bergson* semnat Lucian Blaga și datat Sibiu 1914. Ca și primul articol și acesta își are geneza sa. Aceste elemente de geneză sunt semnificative pentru devenirea intelectuală a tânărului Blaga.

La Seminarul sibian s-a reconstituit Societatea de lectură «Andrei Șaguna» pe anul școlar 1914/1915. Blaga, fiind ”boboc” e admis ”cu excepție”, participă cu o expunere despre filozofia lui Bergson. Prima sesiune de lucrări a avut loc cu participarea și a unui auditoriu ”ales”, din afara Seminarului. Blaga a impresionat fiind felicitat de arhimandritul dr. Ilarion Pușcariu⁹. ”Telegraful Român”, organul bisericesc sibian, consemnează evenimentul notând că ”dizertantul” a vorbit cu ”temeinicie și cu pricepere” despre teoria filozofică a lui Henri Bergson.¹⁰

După ce revede disertația adăugându-i partea finală a foiletonului precedent despre Bergson, expediază materialul revistei brașovene.

Dacă primul articol are caracteristicile unui ”eseu liber”, al doilea este o ”construcție”, e un text *elaborat* cu grijă academică ardelenescă. Autorul depășește simpla prezentare mai mult sau mai puțin descriptivă a filozofiei bergsoniene. El urmărește, luând ca punct inițial de referință pe Kant, plasarea gândirii filozofului francez în cadrul istoriei filozofiei universale. Lucian Blaga face mai întâi o succintă, dar profundă prezentare a filozofiei kantiene, în speță teoria cunoașterii. Într-un alt paragraf – tot substanțial – este amintită filozofia lui Schopenhauer despre *Eu*. În aceeași manieră sintetizatoare este prezentată controversa dintre empiriști și raționaliști în problema vieții spirituale. Totul este raportat la intuiție și la timp. În felul acesta se face trecerea la prezentarea ideilor lui Bergson referitoare la intuiție, timp, durată, mișcare, libertate. Blaga ”intuiește” cum filozoful francez elaborează o nouă viziune asupra Eului. Foarte tânărul interpret al filozofiei lui Bergson surprinde ”revoluția” provocată de gândirea acestuia: ”Să ținem bine-n minte această nouă și se pare așa de simplă concepție despre durată, căci e o cucerire fundamentală de-a intuiției și formează centrul filozofiei bergsoniene [...]”.

Durata pură fiind o cucerire centrală a intuiției, în ea iese mai bine la iveală prăpastia uriașă dintre metoda intuitivă, nepreconcepută, contemplativă, metafizică și cea practică, științifică, analitică; de o parte durata - proces indivizibil, de altă parte durata - cantitate, ce se poate împărți în infinit de multe părți.

Timpul - durată are multă afinitate cu intuiția. Tot ce durează, devine obiect de-al ei. Prin aceasta se deosebește metoda bergsoniana de alt fel de intuiție ce le mai întâlnim în istoria cugetării omenești”.¹¹

Din idee în idee, din relaționare în relaționare, din mișcare lejeră prin filozofie și știință (mai sunt amintiți Platon, eleații, Lamark, Darwin etc.) Blaga reușește să facă o exactă prezentare a gândirii filozofului de la Paris, numit în articolul *Mit și conștiință* (1916) ”ultimul mare filozof”. În intervalul de la primul la al doilea articol se pare că Blaga a citit și alte două lucrări ale lui Bergson: *Materia și memoria* și *Evoluția creatoare*.

*

Desigur că în cele două articole despre filozofia bergsoniană, tânărul Blaga nu epuizează, dar nici nu atinge, nici problematica și nici complexitatea filozofiei francezului, dar spune câteva lucruri esențiale care rămân corecte, adevărate: bergsonianismul e filozofia *duratei*, a *intuiției* și a *elanului vital*. Această limită nu scade valoarea celor două articole care înseamnă debutul filozofic al lui Blaga – tânăr de 19 ani. Cele două eseuri ne furnizează câteva ”pietricele” care în timp vor deveni *pietre* pentru *templul* filozofic blagian: cunoașterea subiectului (a filozofiei); capacitatea de a gândi personal – activ și creativ; siguranța cu care știe să-și ”construiască” un text; tăietura clară, sigură, fermă a frazei; se conturează piatra unghiulară a filozofiei și metafizicii bliagene – teoria cunoașterii; apar primele semne ale ”stilului” filozofic blagian – în primul rând coerența și coeziunea textului și eleganța intelectuală a exprimării; forma cotidiană de gândire a lui Blaga: ”gândirea filozofică”, dă semne de pe acum.

Între aceste două articole se situează scrierea studiului *Intellectualismul în filozofie* publicat de *Convorbiri literare* nr. 2 din 1916. Blaga nu mai apucă să-și vadă eseul tipărit deoarece autoritățile chesaro-crăiești au interzis orice import de cultură românească din ȚARĂ (România) în Transilvania înstrăinată.

În timp distanța dintre cele două articole despre Bergson este mică și totuși diferențele de gândire sunt de sesizat. În acest interval de timp tânărul absolvent de liceu și proaspăt student la teologie a făcut un pas semnificativ spre maturizarea intelectuală. Acest pas este rodul unei febrile activități intelectuale, citea și scria, scria și citea. Această trăire în spirit a devenit o *necesitate* pentru Blaga.

*

În final nu putem ocoli întrebarea: de ce scrie tânărul Blaga despre Bergson ultimul filozof studiat și cunoscut, și nu despre altul, bunăoară Kant care este, putem spune, prima lui iubire? Un răspuns direct din partea filozofului nu găsim. El trebuie dedus din biografia sa filozofică. Sunt în această biografie a lui Blaga câteva amănunte care conjugate pot constitui un răspuns acceptabil.

În primul rând contactul direct cu opera gânditorului francez are loc într-un moment sufletesc-intelectual când dorința juvenilă ardentă de cunoaștere atinge un prag de sus după care nu poate urmări decât un prim rod. În al doilea rând cunoașterea filozofiei lui Bergson este ”proaspătă” și îi declanșează în focul interior al adolescentului o adevărată emulație creatoare a momentului. În al treilea rând foarte tânărul Lucian are ambiția de a încerca să pună în practică ”învățăturile” menționate în finalul paragrafului citat din *Hronic* în care se referă la studiul lui Antoniadă despre Bergson. Apoi să nu uităm că de acum [vezi *cugetările* și eseul *Eroismul în gândire* (1916)] pe tânărul Blaga îl frământa ideea: *omul ființă creatoare*. Nu e de neglijat și impresia (tot proaspătă) plăcută pe care i-a lăsat-o ”stilul” lui Bergson. E obligatoriu să reținem și faptul că *intuiția* descoperită în gândirea filozofului francez este asociată reflex cu idei filozofice ”mai vechi”: *intuiția* intelectuală descoperită la Schelling, fenomenul originar descoperit la Goethe. În ultimul rând să nu ignorăm *hazardul* care e prezent ”misterios” în geneza concretă a celor două eseuri consacrate succesiv lui Bergson. Prin acest hazard se face trecerea de la filozofia ca *obiect de studiu* la filozofia ca formă de manifestare a destinului creator a omului ... Blaga. La toate acestea se mai adaugă un factor psihologic puternic: orice aspirant dorește să-și vadă cât mai repede numele ”înflorând în litera tipărită”. Această dorință devine, poate, la Blaga o obsesie dacă ne

gândim la povestea cu "Luceafărul" revista sibiană căreia i-a trimis în 1913 un articol despre număr și relațiile matematice. Revista a *tăcut*. "După toate informațiile pe care le avem acum despre adolescența lui Lucian Blaga, articolul era întradevăr publicabil. Autorul avea dreptate să constate că în redacția revistei nu era nimeni competent să-l aprecieze [...]. Articolul s-a pierdut, dar ideea de atunci se va ivi peste ani în *Experimentul și spiritul matematic*".¹²

În 1919 are loc debutul editorial: *Pietre pentru templul meu* (cugetări) și *Poemele luminii* (versuri). Se inaugurează în cultura națională a doua cale regală, paralelă cu cea eminesciană.

Note

1. Ion Bălu, *Viața lui Lucian Blaga*, vol. 1, Editura Libra, 1995
2. Lucian Blaga, *Hronicul și cântecul vârstelor* în *Opere* vol. 6, ediție critică de George Gona, 1997, pag. 94
3. Ion Bălu, op. cit., pag. 97
4. Lucian Blaga, op. cit., pag. 96
5. idem., pag. 94
6. idem., pag. 95
7. Lucian Blaga, *Încercări filozofice*, ediție îngrijită și bibliografie de Anton Ilica, prefața de Viorel Coltesc, Editura Facla, 1977
8. Lucian Blaga, *Hronicul și cântecul vârstelor*, pag. 102
9. Ion Bălu, op. cit., pag. 119
10. idem., nota 58, pag. 453
11. Lucian Blaga, *Ceva despre filozofia lui H. Bergson* în volumul *Încercări filozofice*, Editura Facla, 1977, pag. 40–41
12. Ion Bălu, op. cit., pag. 105